ANDREA VASSALLO (1856 - 1928)
ARKITETT TAS-SANTWARJU-BAŻILIKA TAL-MADONNA TA' PINU F'GĦAWDEX

Mill-Kan. Dun Nikol Vella Apap

L-Ewwel Snin ta' ħajtu

Persunaġġ Malti li ismu ntrabat għal dejjem mas-Santwarju-Bażilika tal-Madonna "Ta' Pinu" huwa l-arkitett Ħalluqi Andrea Vassallo. Kien dan l-arkitett li fassal il-pjanta ta' dan is-Santwarju Nazzjonali li sar magħruf mad-dinja kollha. Hekk li fil-ktieb "La Madonna nel Mondo Con I Più Celebri Santuari Mariani" f'paġna 209 insibu s-Santwarju tal-Madonna "Ta' Pinu" bejn dak tal-Mellieħa u tal-Mosta. (1)

Andrea Vassallo twieled f'Ħal-Luqa fit-2 ta' Jannar, 1856. Huwa bin Salvu Vassallo u martu Katerina Sammut. Ġie mgħammed l-għada, 3 ta' Jannar. (1856) mill-Kappillan ta' l-Imqabba Dun Vinċenz Schembri. Tawh l-ismijiet ta' Andrea, Vinċenzu, Albertu u Pietru. Bħala parrina kellu lil Domenica Zammit bint Albertu. (2) Missieru kien mgħallem tal-ġebel. Andrea kellu tliet ħutu oħra: Ġużeppi u Karmenu li saru qassisin, u Ġanni. Ġanni Vassallo fil-5 t'April 1914 sar reġistratur tal-Qorti ta' Għawdex. Ġanni huwa magħruf bħala "Il-Bennej ta' l-Ortografija Maltija". (3)

Bidu tax-xogħol tiegħu

Andrea Vassallo beda l-karriera tiegħu bħala skultur fil-ġebel. L-ewwel ħdax-il sena tal-ħajja professjonali tiegħu għamilhom fi prattika privata. Fis-sena 1887 meta Vassallo kellu 31 sena diġà kellu taħriġ twil "f'kull fergħa ta' l-arti fil-bini", hekk li kien jieħu ħsieb ħafna bini. (4) Andrea Vassallo kien il-għaġeb ta' l-arti arkitettonika mwielda miegħu,

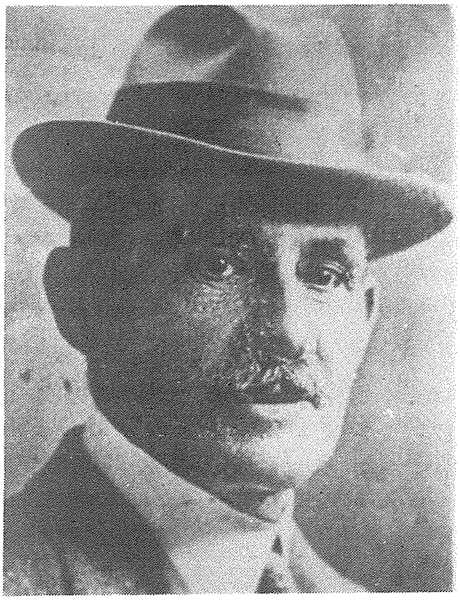

magħġuna f'demmu pattiet għall-ftit skola li kien jaf. (5)

L-ewwel biċċa xogħol kbira tiegħu kien it-teatru "Prinċipessa Melita" f'Tas-Sliema fl-1885. "Disinn sabiħ u jolqtok li juri l-kapaċità ta' Indri Vassallo - opra tabilħaqq perfetta", kiteb wieħed fil-"Malta". Fl-istess sena bena mill-ġdid il-monument ta' Sir Alexander Ball li hemm fil-Barrakka t'Isfel. (6) Meta kien għad għandu biss 27 sena, fl-1883, l-Arċipriet tal-Furjana, Lauron, qabbdu jħejji disinn għall-faċċata tal-Knisja Parrokkjali. Għamel disinn ieħor il-professur Nikola Zammit. Kbir kien id-diżappunt ta' Vassallo meta l-Arċipriet ħareġ biss għall-wiri d-disinn ta' Zammit. Wieħed korrispondent li kkritika din il-mossa

kiteb: "Rajt iż-żewġ disinni, għoġobni tal-Professur Zammit, imma tas-Sur Vassallo saħħarni". (7)

Iktar xogħlijiet ta' l-Arkitett Andrea Vassallo

Il-ġenju ta' dan il-Ħalluqi fl-arti arkitettonika jidher meta wieħed isir jaf li qatt ma għamel kors regulari ta' arkitettura. Fl-1887 meta kien ġà beda juri l-ħila tiegħu fl-arkitettura laħaq Clerk of Works fid-Dipartiment tax-Xogħlijiet Pubbliċi. F'din il-kariga kellu f'idejh, fost xogħol ieħor, il-bini ta' l-Isptar tax-Xjuħ, l-Imgieret, u l-iskejjel tal-Ħamrun, u tas-Sliema. (8)

It-tkabbir minn ġewwa tal-Knisja ta' Stella Maris kien taħt idejh. Huwa ddisinja l-bini ta' vilel differenti fil-bidu ta' Stil Ingliż għall-Imħallef P. Mifsud, is-sinjuri Pace, u l-Baruni Depiro fis-Saqqajja, ir-Rabat, u djar oħra ħdejn il-Katidral għal nobbli u sinjuri. Iddisinja wkoll villa f'Ħ'Attard u xogħlijiet oħra f'Villa Bologna li kienu ġew imħollija f'idejh minn Sir Gerald Count Strickland.

Jidher li Vassallo kellu ħbieb Ingliżi. F'dan iż-żmien huwa ddisinja għas-suldati u baħrin Istitut li kien ġie mħolli f'idejh mill-Colonel Woodward. Iddisinja wkoll bini differenti fit-Tiġrija tal-Marsa. Il-mejjet Genwilkie kien ġagħlu jhejji disinn għal "Branck Union Club" f'Tas-Sliema. (9)

Minn taħt idejh ukoll ħarġet id-dar tal-Little Sisters of the Poor, il-Ħamrun. Mexxa l-bini ta' l-Isptar tal-Blue Sisters li ġie inawgurat fl-1910. Fl-1912 għamel id-disinn tat-tribuna tal-Bażilika ta' l-Isla. Fl-1923 rebaħ konkors bil-pjanta li għamel għall-koppla u l-kampnari għall-knisja ta' San Gejtanu, il-Ħamrun. Kien biss fl-1954-56 li l-koppla nbniet taħt id-direzzjoni tas-Sur Ġużè D'Amato, li għamel xi tibdiliet fid-disinn ta' Vassallo. (10)

Dwar il-koppla tal-Knisja Parrokkjali u Matriċi ta' San Gejtanu fil-Ħamrun, naqraw: "Din il-koppla hija magħrufa minn ħafna bħala l-isbaħ koppla ta' Malta, iddisinjata minn Andrea Vassallo". (11) Il-koppla majestuża ta' San Nikola tas-Siġġiewi u xogħlijiet oħra tar-"Rococo" tal-knisja tal-Ħerba huma wkoll ta' Andrea Vassallo. (12)

Andrea Vassallo u l-Kungress Ewkaristiku Internazzjonali ta' l-1913

F'Ħal-Luqa baqagħlna ħjiel żgħir ta' l-id li kellu għad-disinn, fl-armar li jintrama l-pjazza għall-festa ta' Sant'Andrija. Baqa' jissemma l-armar li Vassallo għamel għall-Kungress Ewkaristiku Internazzjonali li sar f'Malta fl-1913. F'din l-okkażjoni kien membru fil-kumitat esekuttiv u president tas-sotto-kumitat għat-tiżjin tat-toroq.

F'laqgħa ta' l-esekuttiv li saret fit-3 ta' Ottubru 1912, Vassallo ressaq id-disinji kollha mitluba minnu. Il-"Ħabib" ikkummenta hekk fuqhom: "Kulħadd baqa' mistagħġeb mhux biss bl-ideat kbar, ġodda u sbieħ tiegħu, imma bir-reqqa li biha ħaseb għal kollox Vassallo b'disinji li ma għandhom x'jaqsmu xejn ma' dawk kollha li nafu bihom s'issa sejjer ibiddel il-Belt".

Ta' min isemmi l-ark trijonfali mwaqqaf ħdejn Putirjal u t-Tribuna mnejn ingħatat il-Barka Sagramentali. Mons Heylen, li kien president tal-Kumitat Permanenti tal-Kungressi Ewkaristiċi stqarr li f'ebda belt oħra ma sar tiżjin bħal dan għall-Kungressi Ewkaristiċi. Il-Papa Piju X meta sema' kemm stinka, ta lil Vassallo "Is-Salib ta' Kavallier ta' l-Ordni ta' S. Girgor il-Kbir". (13)

L-Aħħar xogħol ta' l-Arkitett Andrea Vassallo

Vassallo kien jaf tassew jiddisinja kull stil f'perijodi differenti bl-istess ħeffa. Tnejn mill-aħħar xogħlijiet tiegħu huma fl-"Art Noveau". Dawn huma: Casa Said faċċata tas-Sliema li reċentement ġiet maħtuta, u Villa Rosa f'St. Andrews. L-aħħar xogħol ta' Vassallo hija l-Bażilika ta' stil Romanesk f'Ta' Pinu fejn wieħed jista' jitgħaxxaq bil-ġmiel ta' l-iskultura fil-ġebel qisha bizzilla. (14)

Bħala xempju tal-kapaċità arkitettonika tiegħu nsemmu biss il-ġmiel tal-Bażilika tal-Madonna ta' Pinu, Għawdex, li hi għaġeb fl-eżattezza tal-proporzjonijiet tas-simetrija, u l-iskultura ġewwa u barra kollox maħluq minnu. (15) Il-pjanta tagħha fuq stil Lombard-Romanesk kienet għall-wiri f'April 1919. Sena wara, fit-30 ta' Mejju 1920, tqiegħdet l-ewwel ġebla tal-Knisja. Ma kellux ix-xorti jaraha lesta. Miet fl-isptar tal-Blue Sisters wara operazzjoni fil-21 ta' Jannar, 1928. Jinsab midfun fiċ-ċimiterju ta' l-Addolorata. (16)

Is-Santwarju Nazzjonali u Monumentali – il-Bażilika tal-Madonna Ta' Pinu sa jibqa' fis-skiet imdawwar mill-ħdura ta' l-egħlieqi u l-ikħal tas-sema u tal-baħar ikanta l-ġieħ lill-arkitett Andrea Vassallo, Malti-Ħalluqi, u lill-bennej Vitor Vella (t. 1878; m. 1956), miż-Żebbuġ ta' Għawdex.

RIFERENZI:

(1) Benvenuto Angelo Saggiarato. La Madonna Nel Mondo Con I Più Celebri Santuari Mariani, p. 209.
(2) Arkivju Parroċċa Sant'Andrija Ħal-Luqa. Liber Baptizatorum Vol. V. R. 212.
3. Dun Ġużepp Micallef. Ħal-Luqa Niesha u Ġrajjietha p. 278.
4. Leonard Mahoney. Architect Andrea Vassallo (1908-1928). Melita Historica Vol. X. p. 226. No. 3.
5. Rob. Mifsud Bonnici. Dizzjunarju Bijo-Bibljografiku Nazzjonali, p. 508.
6. Dun Ġużepp Micallef. Ħal-Luqa Niesha u Ġrajjietha. p. 280.
7. Ibid. Op. Cit. p. 280.
8. Ibid. Op. Cit. p. 279.
9. Leonard Mahoney. Architect Andrea Vassallo (1908-1928). Melita Historica. Vol. X. p. 226. No. 3.
10. Dun Ġużepp Micallef. Ħal-Luqa Niesha u Ġrajjietha. p. 280.
11. Leonard Mahoney. Architect Andrea Vassallo (1908-1928). Melita Historica. Vol. X. No. 3. pp. 232. 233.
12. Ibid., Op. Cit. p. 228.
13. Dun Ġużepp Micallef. Ħal-Luqa Niesha u Ġrajjietha. pp. 280. 281.
14. Leonard Mifsud Bonnici. Architect Andrea Vassallo. (1908-1928). Melita Historica. Vol. X. No. 3. p. 229.
15. Robert Mifsud Bonnici. Dizzjunarju Bijo-Bibljografiku Nazzjonali. p. 508.
16. Dun Ġużepp Micallef. Ħal-Luqa Niesha u Ġrajjietha. p. 281.
17. Leonard Mahoney. Architect Andrea Vassallo. (1908-1928). Melita Historica. Vol. X. No. 3. p. 229.